

ISSN 2181-1709 (P)
ISSN 2181-1717 (E)

2025/№3

**TA'LIM VA
INNOVATSION
TADQIQOTLAR**

**ОБРАЗОВАНИЕ И
ИННОВАЦИОННЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ**

**EDUCATION AND
INNOVATIVE
RESEARCH**

TA'LIM VA INNOVATSION TADQIQOTLAR

ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

EDUCATION AND INNOVATIVE RESEARCH

№ 3/2025
MART

Muassis:

Buxoro davlat universiteti
Fan va ta'lim MChJ

Bosh muharrir:

Ma'murov Bahodir Baxshulloyevich, Buxoro davlat pedagogika instituti rektori

Jamoatchilik kengashi raisi:

Xamidov Obidjon Xafizovich, Buxoro davlat universiteti rektori

Mas'ul kotib:

Akramova Gulbahor Renatovna

Texnik muxarrir:

Davronov Ismoil Ergashevich

Tahririyat manzili:

Buxoro shahar, Q.Murtazoyev ko'chasi, 16-uy

E-mail:

eirjurnal2020@gmail.com

Jurnalning elektron sayti:

www.interscience.uz

Jurnal OAK Rayosatining 2021 yil 30 sentyabrda 306/6-son Qarori bilan **PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA, FILOLOGIYA, TARIX FANLARI** bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ruyxatiga kiritilgan

Bosishga ruxsat etildi:

04.04.2025 y.

Qog'oz bichimi 60x84 1/8. b/t.12,5.

Buyurtma raqami №0324

«FAN VA TA'LIM» nashriyotida chop etildi. Buxoro shahar <https://interscience.uz/> saytida joylashtirildi

Jurnal 28.07.2021 yilda 9305

raqami bilan O'zbekiston Ommaviy axborot vositalari davlat ro'yxatidan o'tgan

Jurnal 2020 yilda tashkil topdi va 2 oyda 1 marta chop etildi.

2021 yil noyabr oyidan boshlab har oyda 1 marta o'zbek, rus va ingliz tillarida chop etiladi

«Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar» xalqaro ilmiy-metodik jurnalidan ko'chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi

Maqolada keltirilgan faktlarning to'g'riligi uchun muallif mas'uldir

07.00.00 – TARIX FANLARI

Shodiyeva Sh. S. Rossiya imperiyasining Buxoro amirligida inglizlar ta'sirining kuchayib borishini oldini olishga qaratilgan siyosati xususida	8
Соипов Б. И. БААning boshqaruv strukturasi va uning o'ziga xos xususiyatlari	12
Turayeva S. R. Rossiya imperiyasining Turkiston mintaqasidagi tog'-konchilik sohasiga oid mustahkamlachilik siyosati	21
To'rayev A. I. Buxoro amirligi davrida hunarmandchilik ustaxonalari faoliyati va an'anaviy milliy kiyim-kechaklarni o'ziga xosligi	28
Asadova R. B., Xolturayeva M. N. O'zbekiston respublikasida kimyo va gaz-kimyo sanoati rivojlanishida xalqaro hamkorlik aloqalari tarixi (Muborak qiz, Sho'rtan gkm misolida)	33
Abduvohidova R. D., Madrahimov Z. Sh. Temuriylar osmonida porlagan yulduz yohud Mirzo Ulug'bek	37
Esanova N. O'zbekistonninigi mustaqillik yillarida xorijiy davlatlar bilan oziq-ovqat sanoatining rivojlanishi	42
Karimov N. Sadr, Fuod va Lubb tuzilmasi — Termiziy modelining asosiy jihatlari	46

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Axrorova M. N. The effectiveness of podcasts in teaching english listening skills	50
Абдуллаева Б. К. Проблемы молодежи в современной русской литературе	58
Aliqulova F. A. Koreys tilida zid ma'nolilik va uning turlari	61
Baxronova Z. R. Ingliz tilini an'anaviy va noan'anaviy darslarda muammoli ta'lim texnologiyasi asosida o'qitish metodikasi	66
Bekmurodova L. B. Jane Eyre: A Journey Of Self-Discovery.	71
Bo'riyeva M. O. Usmon Nosir va Sergey Yesenin ijodida she'riyat mavzusi va tematikasi.	75
Boboqulova Sh. B. Bo'lajak ingliz tili fani o'qituvchilarining sotsiologiyistik kompetensiyasini rivojlantiruvchi ijodiy mashqlarni qo'llash usullari	78
Бекназарова Г. Б., Хужанова О. Т. Будущее через призму русской фантастики: от 19 века до современности	86
Iskandarova N. I. The Evolution Of Metadrama In The Plays Of Caryl Churchill	91
Mannonova F. Sh. Uilyam Bleyk jahon adabiyotshunoslari nigohida	95
Muhammadiyeva N. X. O'zbek tilidagi gastronomiya sohasi terminologiyasining funksional-semantik xususiyatlari	99
Nazarov S. M. Symbol in artistic discourse and its linguocultural characteristics	104
Nematova Z. T. Method Of Developing Language Skills Through Authentic Medical Patient Histories In Teaching English	109
Nosirova D. M. Masallarning Omon Muxtor Tarjimasida Ifodalanishi	112
Qurbonova E. Sh. O'zbek yuridik terminlari maxsus lug'atchiligi: turlari, xususiyatlari	115

BUXORO AMIRLIGI DAVRIDA HUNARMANDCHILIK USTAXONALARI FAOLIYATI VA AN'ANAVIY MILLIY KIIYIM-KECHAKLARNI O'ZIGA XOSLIGI

To'rayev Anvar Ismoilovich

Buxoro davlat universiteti Arxeologiya va Buxoro tarixi kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Buxoro amirligi boshqaruvi davrida mang'it hukumdorlari va saroyda faoliyat yuritib kelgan a'yon va amaldorlarga tegishli bo'lgan zardo'zi, zarbof kabi qimmatbaho kiyim-bosh tikishga ixtisoslashgan hunarmandchilik ustaxonalari faoliyati atroflicha yoritib o'tilgan. Shuningdek, maqolada milliy kiyim-boshlarning tayyorlash bilan bog'liq texnologiyalar, aholining qaysi ijtimoiy qatlamga daxldor ekanligini belgilab berishda milliy kiyim-kechaklarning o'rni, ko'rsatib o'tilgan. Qo'li gul chevarlar tomonidan tikilgan milliy kiyim-boshlarning hududlar kesimida nomlanishi, ularni bichimidagi o'xshash va farqli xususiyatlar manbalar orqali bayon qilib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Zardo'zi kashta, rangli adras, shoyi, hisori mato, ustaxona, ko'ylak, lozim, chopon, mursak, to'n, peshmat, kamzul, nimcha, paranji, chachvon, qora satin.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РЕМЕСЛЕННЫХ МАСТЕРСКИХ И САМОБЫТНОСТЬ ТРАДИЦИОННОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ ОДЕЖДЫ В ПЕРИОД БУХАРСКОГО ЭМИРАТА

Тураев Анвар Исмаилович

Бухарский государственный университет Старший преподаватель кафедры Археологии и истории Бухары

Аннотация. В данной статье подробно освещена деятельность ремесленных мастерских, специализировавшихся на пошиве дорогостоящей одежды, такой как золотошвейные и парчовые изделия, предназначенной для мангытских правителей и придворной знати в период правления Бухарского эмирата. Также в статье рассматриваются технологии изготовления национальной одежды, её роль в определении социальной принадлежности населения к различным слоям общества. Изложены названия национальной одежды, сшитой искусными мастерами, в разрезе регионов, а также сходные и отличительные особенности их кроя на основе источников.

Ключевые слова: золотошвейная вышивка, цветной адрас, шёлковая ткань, гисари (гиссарская) ткань, мастерская, платье, лозим (женские штаны), чапан (национальный халат), мурсак, пешмат, камзол (жилет), нимча, паранджа, чадра (чачвон), чёрный сатин.

THE ACTIVITIES OF CRAFT WORKSHOPS AND THE DISTINCTIVENESS OF TRADITIONAL NATIONAL CLOTHING DURING THE PERIOD OF THE BUKHARA EMIRATE

Turaev Anvar Ismailovich

Bukhara State University Senior Lecturer of the Department of Archaeology and History of Bukhara

Abstract. This article provides a detailed analysis of the activities of craft workshops that specialized in the production of luxurious garments, such as gold embroidery and brocade items, intended for the Manghit rulers and court nobility during the reign of the Bukhara Emirate. The article also examines the technologies involved in the making of traditional clothing and its role in identifying the social affiliation of the population to different strata of society. It presents the regional names of national garments sewn by skilled artisans, as well as the similar and distinctive features of their cut, based on historical sources.

Keywords: gold embroidery, colored adras, silk fabric, Hisari (Gissar) fabric, workshop, dress, lozim (women's trousers), chapana (traditional robe), mursak, peshmat, kamzul (vest), nimcha, paranja, chachvan (veil), black satin.

Kirish. Etnologiyada kiyimlar kiyishning yoshiga qarab bolalar, kattalar, keksalar libosi; odamning jinsiga mos ravishda erkaklar va ayollar kiyimi; kiyinish maqsadiga muvofiq bayram, marosim, kundalik va ish kiyimlari; insonning ijtimoiy holatiga qarab boy va kambag'al kiyimi; hududiy va tabiiy-iqlimiy sharoitiga qarab tog'liklar, dasht hududida yashovchilar, shaharliklar va qishloqliklar kiyimi; mavsumga mos tarzda bahorgi, yozgi, kuzgi va qishki kiyimlarga bo'linadi [9,14].

An'anaviy xalq kiyimlarini tarixiy etnologik nuqtai nazardan tahlil etish jarayonida va ayniqsa, kiyimlardagi o'ziga xos hamda etnik xususiyatlarni yoritishda ijtimoiy tabaqalar, turli yoshlarga xos bo'lgan kiyimlar bilan birga turli jinslarga oid kiyimlar tahlili ham muhim ilmiy nazariy ahamiyat kasb etadi. Qolaversa, ushbu muammolarning yechilishi ma'lum bir xalq yoki bitta tarixiy etnografik mintaqada yashovchi bir necha xalqlar etnik tarixi, madaniy an'analari va etnomadaniy aloqalarini tahlil etishda ham qimmatli ma'lumotlar beradi [11,2].

Asosiy qism. Xalqimizning qadimiy va milliy kiyim-boshlarini o'zida mujassamlashtirgan Buxoro vohasi aholisi kiyimlari etnografik va faktik materiallarga boyligi bilan ajralib turadi. Buxoro liboslari serhasham va bashangroq bo'lgan. Liboslar zardo'zi kashta va boshqa gazmolni qo'shib tikish yo'li bilan bezatilgan. Jumladan, XIX asr oxiri–XX asr boshlarida Buxoro kashtalari, asosan, yo'rma usulida bajarilgan. Kashtalar oq qarbos, rangli adras, shoyi va hisori matolarga bajarilgan [7,17]. Buxoro vohasidagi kiyimlar boshqa hudud kiyimlari bilan zardo'zi kiyimlari bilan ajralib turadi. Chunki XIX–XX asr boshlarida Buxoroda hukmronlik qilgan mang'itlarning oxirgi sulolasiga taalluqli zarbof kiyimlar yagona yodgorliklari nusxasi saqlanganligi yuqoridagi fikrimizning dalili hisoblanadi. 1800-1826 yillarda Haydarxon podsho zamonasida ishlangan zardo'zi mahsi (1810-yilda ishlangan) saqlanib qolgan. 1827-1860-yillarda Amir Nasrulloxondan juda ko'p zarbof kiyimlar saqlanib qolingani. 1885-1911-yillarda hukmronlik qilgan Abdulahadxonga mansub juda ko'p zardo'zlik kiyimlar ko'p saqlanib, o'sha davr zardo'zlik san'ati gullab yashnagan davr hisoblanadi. Amirlik davrida Buxoroda 350 ga yaqin zardo'z ustalar bo'lgan. Buxoroda saroy zardo'zlik ustaxonalari bo'lib, ular arkda, podshoh binolarida, oliy davlat amaldorlarining hovlilarida joylashgan, amir xazinasini tomonidan ta'minlanib turilgan. Shuni alohida ta'kidlab o'tish joizki, 1860-1885 yillarda saroyda bitta, 1885-1911 yillarda esa saroyda ikkita ustaxona bo'lgan [2,303]. Birinchi ustaxona davlatning bosh vaziri – qushbegining podshohlik uyida, ikkinchisi amirning moliya hamda soliq ishlarini yurituvchi zakotchining uyida faoliyat yuritgan. Qozi Kalon Badriddinning uyida ham zardo'zlik ustaxonasi bor bo'lgan [3,70]. Ularning faoliyatiga podshoh ruxsat berib, saroy ustaxonalari darajasida huquqqa ega bo'lgan. Qozi Badriddinning uy ustaxonasida amirning maxsus ruxsatnomasi bilan har xil sovg'a-salom tayyorlanib kelingan.

Muhokama qismi. 1894-yili amir Abdulahadning Karmanaga butunlay ko'chib o'tishi, saroy ustaxonasi faoliyatini to'xtatdi. 1915-yil Olimxon davrida Buxoroda qushbegi Mirzo Urganjiyning uyida podshohlik ustaxonasi tashkil etilgan. Bu ustaxona qushbegi ixtiyorida bo'lgan.

Podshohning zardo'zlik ustaxonasidan tashqari yana xususiy ustaxonalar ham bo'lib, ularning soni 25 tagacha etgan. Amir Abdulahad hukmronlik qilgan davrda zardo'zlik san'ati gullab yashnagan [1,15].

Qimmatbaho matodan tayyorlanadigan zardo'zi kiyimlar mahalliy aholining turli tabaqalari o'rtasida keng tarqalgan. Bu kiyim-kechaklar asosan amir saroyidagilar, shahar boylari uchun tikilgan. Ustalar saroy ahllari uchun belbog', salla, kamzul, chakmon, chalvor, poyafzal, quloq va jul tikishganlar. Bu kiyimlar xon buyurtmasi yoki yaqinlari tomonidan bironta oilaviy tantana yoki bayram munosabati bilan tayyorlash buyurilgan. Hech kim, hatto eng katta amaldorlardan birortasi ham yuqorida aytib o'tilgan kiyimlardan hech birini o'ziga buyurtirishga haqqi yo'q edi, ular zarbof kiyimlarni amir sovg'a qilgandagina kiyishlari mumkin bo'lgan. Ayollar va bolalarning zardo'zi kiyimlari faqat badavlat xonadonlarning an'analari dagina kiyilgan, kiyimlarni ular birorta oilaviy tantana yoki bayram munosabati bilan kiyishgan. Boy xonadonlarning 8-10 yoshdan katta bo'lmagan o'g'il bolalarga sunnat to'yi munosabati bilan zarbof to'n kiydirishganlar [4,54].

Yuqorida keltirib o'tgan ma'lumotlardan kelib chiqqan holda xulosa qilish mumkinki, zardo'zi kiyimlarimiz o'zining bejirimligi, ko'rkamligi, turli xil andozalarda tikilganligi va ularning yuqori uslubda zamindozlik qilganligi ham buning isboti bo'la oladi desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz.

Buxoro ayollarining an'anaviy kiyim-boshlari ko'ylak, lozim, chopon, mursak, to'n, peshmat,

kamzul, nimcha, paranji – chachvon (ayollarning majburiy ustki kiyimi hisoblanib, ko‘chaga chiqqan paytlarida ularni boshga yopinib yurganlar) lardan hamda xilma-xil ro‘mollar, rang-barang do‘ppilardan iborat bo‘lgan. Oyoq kiyimlari esa mahsi, boshmoq kabi charmdan qilingan hamda rezinadan quyilgan kalishlardan tashkil topgan. Buxoro ayollarining ko‘ylagining chuqur old yoqa o‘mizi yuqorisida bitta katta tugma qadaladigan, bo‘yi sal qisqargan, poychasi toraygan lozimi ko‘ringan. Yoqa o‘mizining chetlari zarbof tasma (peshkurta) va kashta bilan bezatilgan. Ko‘ylaklarning yirmochi ko‘ndalang yoki “yelka yoqa”, “qozoqi yoqa”, “vaqvaqa yoqa”, “qaytarma yoqa” turlarini ko‘proq qariyalar va kelinlar kiyganlar[8,29]. Yelka yoqa ko‘ylaklar yirmochining chekkalariga turli xil jiyak, chiroz, tasma yoki turli rangdagi ipak iplardan yo‘rma usulda kashta tikib chiqilgan. Kiyim shakllari milliy yo‘l-yo‘l sidirg‘a va gulli matolar bilan moslashgan, old etagi, yeng uchi, yoqasi gulli jiyak bilan hoshiyalangan.

XX asr o‘rtalariga kelib ayollar choponi o‘rnini kamzul egallab, chopon faqat kekxa ayollar ustki kiyimi sifatida saqlanib qolgan.

Choponning yana bir turi-mursaklar ham kiyilgan. Aslida mursak arabcha murassa’ so‘zidan olingan bo‘lib, mursak arablarning qadimiy ust kiyim turidan bo‘lib, u qimmatli tosh va zarlar bilan bezatilgan. Shuning uchun ham arablar bu kiyimga murassa’ (ziynatlangan, bezatilgan) deb nom qo‘yganlar. Arabcha murassa’ so‘zi o‘zbek tilining fonetik xususiyatlariga muvofiq mursak deb talaffuz qilinadi. Mursak XIII asrlardan to XVI-XVII asrlargacha paranji yuzaga kelguncha ayollar uchun ham yopinchiq ham ustki kiyim vazifasini o‘tagan. Buxoro va Shahrisabzda-kaltacha, Toshkentda-mursak, Xorazmda- misak, Samarqandda -kaltacha, Farg‘onada -munisak, munsak nomlari bilan atashgan. Mursak 3 qismdan-bo‘y, yon va yenglardan iborat bo‘lib, yon qismi to‘g‘ri, uzun, qo‘ltiq ostiga to‘plangan, to‘plangan qism “cho‘chcha” deb atalgan. Mursakning choponidan farqi shuki, unda yeng ostidan burma qilinib, barlari ulama qiyiq hisobiga kengaytirilgan bo‘ladi, etaklar xuddi chopon barlariga o‘xshab, birining ustiga biri tushib turadi, yon tomonlarda yo‘rmoch bo‘lgan. Mursak paxta solinib qavilgan bo‘lishi ham mumkin.

XIX asr ikkinchi yarmiga qadar Toshkent ayollari kiyadigan mursakning yenglari oddiy choponlarning yenglaridan birmuncha kaltaroq bo‘lgan. Keyinchalik mursakning yenglari tirsakkacha uzaytirilgan. Samarqand mursaklarining yenglari qo‘l panjalarigacha tushib turgan. Buxoro va Qashqadaryoda mursak yenglari keng tikilgan [10,28]. Xorazmda esa mursak chopondan faqat yenglari bilan farqlangan.

Qadimda mursak ayollarining odatdagi qishlik ust kiyimi bo‘lgan bo‘lsa, XX asr boshlariga kelib mursak ta’ziya marosimlarida ustidan belbog‘ bog‘lanib kiyiladigan kiyimga aylangan. Samarqandda mursak to‘y marosimlar va mehmondorchilikda kiyilgan. Keyinchalik mursak har bir ayol sandig‘ida o‘limlik libosi sifatida saqlanib, vafot etganida ustiga yopib qo‘yiladigan bo‘lgan.

Rossiya O‘rta Osiyoni bosib olgach, o‘lkada yangi bir shakldagi kiyim- kamzul (kamzukur, kamzur, peshmat) an‘ana tusiga kira boshlagan. Kamzul belga biroz yopishib turadigan, kalta, tor yengli, chuqur o‘mizli qaytarma yoqali, ba‘zan belbandli, yonlarida ba‘zan ko‘krak qismidan cho‘ntagi bo‘lgan chopondir. Kamzullarni ko‘pincha yorqin rangli yo‘l-yo‘l beqasamdan, rangli baxmaldan, tukli duxobadan va boshqa xil chetdan keltirilgan gazmollardan tikilgan.

Ayni o‘sha davrda Toshkentda yengsiz, kalta nimchalar, Farg‘onada esa kamzullar paydo bo‘lgan. Nimchani ko‘proq qora baxmaldan tikishgan. Qiz bolalar qora satindan tikilgan etagiga kashtali nimcha kiyishgan. Nimcha ayollar milliy kiyimining zaruriy bo‘lagiga aylanib borgan.

Azaldan o‘zbek xalqining an‘anaviy kiyim-kechaklari turli xil tarixiy shart-sharoitlar natijasi o‘laroq rivojlanib, shakllanib borgan. Jumladan, shu yuqorida to‘xtalib o‘tganimizdek ayollarning kiyim - kechaklari turli vohalarda turlicha nomlar bilan atalib va ulardan yaqin-yaqinlargacha xalqimiz foydalanib kelishgan. Xuddi shunday kiyimlardan biri paranjidir. Paranj-arabcha forajiya, ko‘pligi farojot so‘zidan olingan. Bu nom arablarda din ahllari, ulamolar, sultonlarning qimmatbaho matodan keng qilib tikilgan ustki kiyimini anglatgan. Paranjining qaysi kiyimdan kelib chiqqani haqida etnograflar turlicha talqin qiladilar. Chunonchi, 1) paranji arablarning ustki kiyimining o‘zgargan formasi deyilgan nuqtai-nazar; 2) paranji, mursak, kaltacha, yelak (jelak), jegda kabi kiyim-yopinchiqlarining o‘zgargan shakli degan mulohazalar ham mavjud.

Paranji ayollar milliy kiyimining biri bo‘lib, shaharlik ayollar hamda boy qishloq xotin-

qizlarining ko'chaga kiyib chiqadigan yopinchig'i bo'lgan. Paranji soxta yengli, to'nsimon, uzun yoping'ichdan iborat bo'lib, otning dum qilidan to'qilgan to'r parda-chachvon betga tugilib, ustiga paranji yopilgan [6,43]. Chachvonning cheti odatda qora satin hoshiyadan tikilib, tikuv mashinasida choklangan. Paranji ayolning butun bo'yi, qaddi-qommatini boshidan to oyog'igacha yashirib turgan.

Dastlab paranji Misrda paydo bo'lib, u yerdan o'zga mamlakatlarga tarqalgan. O'zbek ayollari kiyim-kechagining tarkibiy qismlaridan yana biri-bosh kiyimidir. Eng an'anaviy bosh kiyim juda xilma-xil uslubda o'raladigan chorsi, ya'ni to'g'ri burchak shaklidagi ro'moldir. Buxoroda katta qiyiq ro'molni-rido, Farg'ona vodiysida-qalgay, Xorazmda-ipak ro'mol deb atashgan.

Qadim zamonlarda ayollar bosh kiyimidan yana biri salla-dastor o'rash rasm bo'lgan. Ayollar sallasi kiygich yoki do'ppi va o'ramdan iborat bo'lgan. Odatda o'ramning har xil turi bo'lgan. Boy ayollar 14 metr matodan, kambag'allar 6 metr matodan salla o'rashgan. Kambag'allar yaxlit mato topolmasalar kalta latta va paxta ishlatishganlar. Salla uchun ko'k yoki qizil rang ishlatish urf bo'lgan. Salla o'rami ustidan to'rttadan tortib yettitagacha ro'mol bog'langan ("boy bosh"), kambag'allar esa bitta qizil ro'mol o'rab qo'ya qolishgan. Ma'rakalarda katta yoshdagi ayollar 10 metr oq matodan salla o'rab, ustidan oq ro'mol bog'lashgan. O'rta yosh va yosh juvonlar esa 10 metr havorang satin salla o'rashgan [5,92]. Ko'pgina ayollar dastorni maxsus bosh kiyim – lachak ustidan o'rashgan. Lachak ayollar yuzini o'rab, ko'krakni yopib turgan. Ayrim o'zbek urug'larida, xususan, Amudaryo bo'ylarida yashaydigan urug'larda lachak boshga o'raladigan bir parcha matodan iborat bo'lib, orqa qismi burchak shaklida yelka ortiga tashlangan. Kaltaroq qismi yelka oldi va ko'krakning bir tomonini yopib turgan, yuz ko'rinib turishi uchun maxsus qiyiq joyi bo'lgan. Lachak iyakni qisib, quloqlarni ochiq qoldiradi, ustidan kulta, ya'ni kalta chopon tashlangan. Lachak qozoq va qoraqalpoq ayollarining bosh kiyimi –kimishekni eslatib turgan.

O'zbeklarning an'anaviy kiyim-boshlari ichida erkaklarning milliy liboslari alohida ajralib turadi. Kiyimlari (to'n, ko'ylak, yaktak, ishton va b.) yaxlit bichimli, bichimi to'g'ri, keng va uzun bo'lib, eni buzilmagan bir bo'lak mato yarmidan bir-biriga ulab uzunasiga tikilgan, yon qismi esa etagiga qarab kengayib borgan. Dastlab erkaklar ko'ylagi uzun, tizzadan pastga, keyinroq esa belning yarmiga tushadigan qilib tikilgan. Umuman, O'zbekiston hududida erkaklar orasida bir nusxadagi to'n, ko'ylak – yaktak, ishton, do'ppi, salla, telpak, kavush-mahsi, etik, choriq, turli yordamchi kiyimlar kiyilgan, erkaklar ko'ylagi Farg'ona vodiysida uzun, tik yirmoch – qiyiq joyi uzunroq mato bo'lagidan bichilib, burchak-burchak qilib, ikki qiyiq kesilgan hamda uchlari keng olinib tikilgan. Boshqa xil bichimdagi ko'ylaklarda yirmoch yotiq, u yelkadan bu yelkagacha olingan. Bunday ko'ylaklar "mullavachcha" ko'ylak deyilgan. XIX asr oxiri–XX asr boshlarida mamlakatning turli mintaqalarida kalta, tik yoqali "no'g'oy yoqa ko'ylak", "bo'g'ma yoqa" ko'ylaklar kiyish ommalashgan bo'lib, bu ko'ylakni dastlab shahar aholisi, ayniqsa, savdo ahli kiygan. O'zbeklar orasida bo'z, ipak, ip gazlamalardan tikilgan oldi ochiq yaktak ko'ylaklarni yoshlar va qarilar birdek yoqtirib kiyishgan. Erkaklar ishtoni yuqori qismi keng, poychalari torroq tikilib, to'piqqacha tushib turadi, yuqori qismiga ishtonbog' o'tkazish uchun milkiga gir aylana baya-chok qilingan. Sovuq fasllarda ishton ustidan astarli yoxud astarsiz shim kiyilgan, u asosan, ip gazlama va jun gazmollardan tikilgan. Chavandozlar, ovchilar namat-kigizdan, jun-mo'ynadan oshlangan teridan tikilgan cholvor kiyishgan. Chopon (to'n), jomakor, kamzul, jelak, chakmon erkaklarning mavsumiy kiyimlari qatoriga kirgan. To'n (chopon) lar avra-astarli holda paxta solib qavilgan. Oldi ochiq, uzun bo'lgan. Yurganda, otga minganda, yerda chordona qurib o'tirganda qulay, ixcham bo'lishi uchun yon tomonlariga kesik-yirmoch qo'yilgan, belbog' bog'langan. To'nlar avrasi beqasam, kimxob, baxmal, shoyi, satin, chit va boshqa matolardan tikiladi.

To'nlar mahalliy xususiyatlariga ko'ra ham farqlangan. Farg'ona vodiysi, Toshkent va Xorazmda gavdaga yopishib turadigan sirma - qavima choponlar ko'proq rasm bo'lgan bo'lsa, Buxoro, Samarqand, Shahrisabz va boshqa joylarda qimmatbaho matolardan zardo'z to'nlar tikilib, yoqasi, etagi va yeng uchlariga turli rangdagi zar iplarda kashta tikib, atrofiga gavhar toshlar qadab bezatilgan. Bunday to'nlarini xon va amaldorlarga sovg'a qilishgan. Umuman, xalqimiz orasida hurmatli kishilarga, ustozlarga, quda va kuyovlar, aziz mehmonlar va boshqalarga to'n kiygizish udumi saqlanib qolgan.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, barcha voha aholisi kiyimlarini ma'lum bir tarixiy-etnografik mintaqaga misolida, qolaversa, keng hududlar kesimida o'rganish xalqimizning boy milliy

merosini, o'zligini va o'tmishini tadqiq etishda muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Mustaqillikdan so'ng tariximiz, milliy an'analarimiz va rasm - rusumlarimizga, milliy liboslarimizga bo'lgan e'tibor keskin oshdi. Ayniqsa, ayollar milliy matolar-shoyi, atlas, adras, baxmallardan tikilgan kiyimlar kiya boshladilar. Hozirgi zamon liboslarida yevropacha uslubi bo'lsa-da, milliy an'analarning davomiyligi saqlanib qolmoqda. Masalan, shahar va qishloqdagi ayollar zamonaviy ko'ylaklarni an'anaviy xonatlardan tikib kiyishmoqda. Erkaklar do'ppisi, chopon an'anaviy ustki libosga aylangan desak yanglishmagan bo'lamiz.

ADABIYOTLAR:

- Бинафша Н. Бухоро зардўзлик санъати // Санъат. 2005. -№1 -Б. 35.
 Булатов С. Ўзбек халқ амалий безак санъати. –Т.: Меҳнат. 1991. -Б. 502.
 Гончарова П. Бухоро зардўзлик санъати. –Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт санъат нашриёти. 1986. -Б. 212.
 Гончарова П. Бухоро зардўзлик санъати. –Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт санъат нашриёти. 1986. -Б. 212.
 Дониёров. А., Бўриев О., Аширов А. Марказий Осиё халқлари этнографияси, этногенези ва этник тарихи. –Т.: Янги нашр. 2011. -Б. 257.
 Жабборов И. Ўзбеклар: турмуш тарзи ва маданияти . –Т.: Ўқитувчи. 2000. -Б. 242.
 Жумаев Қ . XIX аср охири XX аср Ғиждувон анъанавий каштачилиги .// Санъат. 2002. -№2. -Б. 39.
 Иброҳимова М. Либосларда халқ руҳи //Мулоқот. 2001. -№ 5. -Б. 42.
 Исмоилов Ҳ. Анъанавий ўзбек кийимлари. –Т.: Фан. 1979. -Б. 192.
 10. Содиқова Н. Либослар тарихдан сўзлайди. //Саодат. 2004. -№ 6. -Б. 39.
 11. Содиқова Н. Ўзбек миллий кийимлари XIX –XX асрлар. –Т.: Шарқ. 2003. -Б. 215.